TEĀTRIS

Triptihs par bailēm

Trīs skaisti līķīši finālā – teatrāli visnotaļ cienījams impulss palūkoties no malas uz tām viedokļu un uzskatu konstrukcijām, ar kurām ikdienā attaisnojam paši savu drosmes trūkumu

NORMUNDS AKOTS

PUBLICITĀTES (AGNESE ZELTIŅA) FOTO

Trīs dramaturgi – Justīne Kļava, Kārlis Krūmiņš un Klāvs Mellis – sapakoti vienas režisores Paulas Pļavnieces uzvedumā, trīs viencēlienus – komēdiju, detektīvu un drāmu – izrādot vienā vakarā.

Patērētāju sabiedrības vēlme pielīdzināt izrādi produktam "Dirty Deal Teatro" (DDT) jaunākā iestudējuma "Triptihs" veidotājiem ir piespēlējusi izdevību pārbaudīt mākslas sfērā tādu plaši pazīstamu mārketinga triku kā "trīs vienā". Trīs dramaturgi – Justīne Kļava, Kārlis Krūmiņš un Klāvs Mellis – sapakoti vienas režisores Paulas Pļavnieces uzvedumā. Trīs viencēlieni – komēdija, detektīvs un drāma – izrādīti vienā vakarā. Ja teātris ir izvirzījis mērķi izdabūt ko pamācošu no indivīda un varas attiecībām, tad jāatzīst, ka tas nostrādā.

Justīnes Kļavas humora pilnais "Džeks Uzšāvējs" mazliet atgādina Tarantīno stilistikā ieturētu dramaturģisku miniatūru par "lielajām bailēm", kas klīst varas spēļu labirintos un deformē mūsu eksistenci. Stāstiņš par diviem brāļiem divainīšiem (Jānis Kronis un Ivars Krasts), kas mazpilsētiņas policijas iecirknī izmeklē absurdo "apgrābstīšanas lietu", asprātīgi salādē viena šaujamrīka aptverē visus tos mūsdienu fragmentāro apziņu ietekmējošos "argumentus", kas piespiež cilvēkus savu dzīvi pārvērst parodijā, un ar lielu blīkšķi izšauj uz mūsu bailēm. Trīs skaisti līķīši finālā – teatrāli visnotaļ cienījams impulss palūkoties no malas uz tām viedokļu un uzskatu konstrukcijām, ar kurām ikdienā attaisnojam paši savu drosmes trūkumu. Režisore scenogrāfiski ieskicētā provinces iecirknī uz skatuves to visu traktē kā farsu, kurā aktieri aizraugtīgi cenšas mums atklāt mediju simulētās dzīves realitātes jokaino pusi. Smiekli neizpaliks, vienīgi neviendabīgais spēles izkāpinājums liek domāt, ka centienos panākt sulīgāku spēli aktieriem šur tur pietrūkst pārspīlējumam nepieciešamās atjautības.

Kārļa Krūmiņa interesi par pusaudžu un jauniešu tēmām teātrī jau var uzskatīt par tādu kā viņa radošo meklējumu amplitūdu. Viencēliens "Skittles" ar dramaturģiski izveicīgi samudžināto konfliktu starp skolēniem un pedagogiem, kurā svarīgu lomu spēlē arī jūtīgā pusaudža savstarpējo attiecību sfēra, nav izņēmums. Četru audzēkņu cītīgi veidotais dejas priekšnesums tiek svītrots no skolas jubilejas koncerta programmas, jo viena no ansambļa dalībniecēm ir sagādājusi kādam puisim narkotikas, lai varētu kopīgi patusēt, un par to izslēgta no skolas. Tas nav recidīvs, viņa pati savu vainu ir atzinusi, nožēlojusi un visu izstāstījusi direktorei, taču vadības lēmumu viņas atzīšanās nav mainījusi. Notikumam, kuru ar atvērtās platformas principu, neveidojot psiholoģiski niansētus tēlus, bet akcentējot tekstā ielikto jēgas vektoru, uz skatuves izspēlē aktieri, ir savs formālais un cilvēciskais aspekts. Sabiedrība vienmēr ir spiesta laipot, reizēm nosveroties par labu vienam, reizēm otram aspektam, un šī iekšējā kustība veido mūsu sabiedrības seju, kurā var ieraudzīt arī jau pazīstamo baiļu rievu. Cik tā būs dziļa, vai tā ļaus mums kādreiz izrauties no pirmā cēlienā atainotā farsa, lielā mērā būs atkarīgs tieši no šis teātra uzrunātās paaudzes. Situācijas atrisinājums lugā netiek dots, taču skolēnu protests un dejotāju rīcība finālā ļauj cerēt, ka drosme mūs vēl nav pavisam pametusi, ka varas manipulāciju uzturētās bailes kopīgiem spēkiem var pārvarēt.

Klāvs Mellis savu nedaudz haotisko ekspromtu "Ludzas kadriļa", varbūt pašam nemaz to neapjaušot, ir veltījis tām sīkajām bailītēm no ikdienas vienmuļības un apnicības, kas ložņā pa katrām ilgstošām attiecībām un nereti arī saēd tās. Tekstā bezgalīgi atkārtotie vārdu salikumi "man ir apnicis" un "man riebjas" būtībā ir tie indikatori, kas norāda, ka dzīve ir ieslīdējusi kārtējā rutīnas fāzē, no kā nevienas attiecības šajā pasaulē nav pasargātas, un pašiem vien tās būs jāpaskrāpē, lai noskaidrotu, uz ko tad īsti mūsu attiecības balstās. Disonanses ir nenovēršamas, kaut kas otrā vienmēr kaitinās, kaut kas liksies neiespējams, taču, ja fundamentā ir iecementēta abpusēja mīlestība, attiecību ēka nesagrūs. Nezinu, vai kāds spēj viennozīmīgi pasaaug par personisko ambīciju un simpātiju-antipātiju risināšanu koléģu starpā. Iestudējums "Ārsts" stāsta par spēju un vēlēšanos novilkt robežu starp profesionālo un personīgo teritoriju un par turēšanos pie savas pārliecības pat tad, ja tā vairāk nodara ļaunu nekā labu. Un vienlaikus tas ir arī stāsts par to, cik patiesībā trafarets ir šibrīža pasaulē aktuālais daudzveidības un dažādības princips, turpinot cilvēkus šķirot un iedalīt plauktiņos vai kastītēs. Rutes Vulfas pārliecība par to, ka viņa nepieder nevienai sociālajai vai reliģiskajai grupai, kā izrādās, arī liecina par piederību konkrētai – elitārajai – sabiedrības daļai.

Izrādes "Ārsts" un "Elpa" savā ziņā piesaka jauno Dailes teātra seju, kurā jaunus vaibstus ievilkusi ne tikai vadības maiņa, bet arī pandēmijas laiks – tas ir mēģinājums arī no Lielās skatuves pietuvināties skatītājam, piedāvājot intelektuālu, lakonisku un niansētu teātra pārdzīvojumu. Sarunu par būtisko.

Saruna par būtisko

Intelektuāls teātris – tā gribētos raksturot Gata Šmita iestudējumu "Ārsts" Dailes teātrī. Izrāde, kas piesaka sarežģītu formu un piepilda to ar spraigu, taču ne ārišķīgi "kliedzošu" saturu

IEVA RODIŅA, "kroders.lv"

Sevišķi patlaban, ieilgušajos pandēmijas apstākļos, šādas izrādes ir īpaša vērtība – tās ļauj sajust pusizretināto skatītāju zāli elpojam vienotā ritmā.

Izrādi skatos krietni pēc pirmizrādes, un pirmais, kas paliek atmiņā pēc noskatīšanās, ir aktrises Vitas Vārpiņas izcilais tēlojums Rutes Vulfas lomā – itin kā pieklusināts, introverts, vienlaikus ārkārtīgi koncentrēts un precīzs aktierdarbs. Vitas Vārpiņas lomugrāfijā līdzīgu varoņu šķietami ir daudz – tās ir sievietes ar stingru raksturu, paspietiekamību un vienlaikus emocionāli dziļu iekšējo pasauli, taču Rute Vulfa, šķiet, ir viens no sarežģītākajiem un augstākajiem aktrises pēdējo gadu meistarības punktiem.

Britu dramaturga Roberta Aika un līdz ar to arī Dailes teātrī tapušā iestudējuma centrā ir tieši Rute Vulfa – ārste, kura, pieturoties pie savas pārliecības, nokļūst ētiskā konfliktā, jo neielaiž pie mirstošas pacientes katoļu priesteri. Stāsts izseko tam, kā ikdienišķs profesionāls konflikts noved pie vispārcilvēciskas diskusijas par pasaules iedalījumu "grupējumos". Sociālās lomas, ko mēs gribot vai negribot pieņemam un "spēlējam", mūsu profesionālie un personīgie lēmumi un to nozīme, kas rikošetā negaidot var atgriezties pie mums, – tas viss izrādē izspēlēts precizās celoņsakarībās. Kaut arī uz skatuves ir vienpadsmit aktieru liels ansamblis, izrādei izdodas radīt pietuvinājuma iespaidu – lielā mērā tādēļ, ka stāsta centrs ir tieši Vitas Vārpiņas psiholoģiskās reakcijas uz notiekošo.

Ansamblī līdzās psiholoģiskam lomu zīmējumam vērojami arī groteskā zīmēti tēli, kuru galvenais uzdevums ir radīt spilgtu tipāžu galeriju, piešķirot papildu krāsas centrālajai sižeta līnijai. Precīzi ar dotajiem uzdevumiem tiek galā Gints Grāvelis (Maikls Kroplijs), Ērika Eglija-Grāvele (Rebeka Robertsa), Dainis Gaidelis (Braiens Siprijans). Filigrāna epizodiskajās lomās ir aktrise Ilze Kuzule-Skrastiņa, kura spurainā pusaudža, savu dzimumidentitāti meklējošā Semija, lomā partnerībā ar Vitas Vārpiņas Ruti attīsta neparastu, trauslu "mātes-bērna" attiecību līniju. Jau lugā definētais uzdevums aktieriem spēlēt pretējā dzimuma vai ādas krāsas lomas viscaur izturēts arī izrādē, kaut arī Latvijas kontekstā neizskan pilnībā trāpīgi un aktuāli. Piemēram, Artūra Skrastiņa Čārlijas – Rutes partneres – parādīšanās uz skatuves sākotnēji rada nedaudz mulsinošu iespaidu, jo nav atrasts pārliecinošs veids, kā nepārprotami atklāt to, ka šis tēls ir sieviete, nevis transvestīts, kamēr vēlākajā darbībā aktieris ar trauslumu un jūtīgu partnerību attīsta tēla līniju.

Telpas transformācijas, kuras rada Rūdolfa Bekiča scenogrāfija kombinācijā ar Edīja Feldmaņa gaismu partitūras akcentiem, balstās kontrastā starp publisko un privāto telpu. Izgaismota pilnībā un paplašināta perifērijā, skatuves platforma kļūst par tādu kā slimnīcas uzgaidāmo telpu vai sapulču zāli – vietu, kur krustojas daudzu cilvēku domas un rīcība, radot dažādas sekas. Platformas centrā pazeminājumā savukārt iekārtota Rutes Vulfas privātā telpa – drošības saliņa, kurā visu izrādes laiku atrodas tējkanna ar verdošu ūdeni, kas ik pa brīdim ieslēdzas, radot dūmu (enerģijas, atmiņu, emociju?) mutuļus.

PUBLICITĀTES (MĀRCIS BALTSKARS) FOTO

Pirmais, kas paliek atmiņā pēc noskatīšanās, ir aktrises Vitas Vārpiņas (centrā) izcilais tēlojums Rutes Vulfas lomā – itin kā pieklusināts, introverts, vienlaikus ārkārtīgi koncentrēts un precīzs aktierdarbs.

■ **"Triptihs. Džeks Uzšāvējs, Skittles, Ludzas kadriļa", iestudējums "Dirty Deal Teatro"**

Dramaturgi: Justīne Kļava, Kārlis Krūmiņš, Klāvs Mellis, režisore Paula Pļavniece, scenogrāfe Austra Hauks, horeogrāfs Rūdolfs Gediņš, skaņu mākslinieks Reinis Indāns, gaismu mākslinieks Jānis Sniķers, tērpu māksliniece Elīna Pērkone.

Spēlē: Ance Strazda, Inta Tirole, Anna Klēvere, Ivars Krasts, Jānis Kronis, Agris Krapivņickis, Andis Strods.

"Savienojumā ar režisoru kultivēto "grafisko aktierspēli" DDT izrādes arvien biežāk kļūst par saistošiem priekšnesumiem, kuros ir vērts ieklausīties.

■ **Roberts Aiks, "Ārsts", iestudējums Dailes teātra Lielajā zālē**

Režisors: Gatis Šmits, scenogrāfs Rūdolfs Bekičs, kostīmu māksliniece Keita, gaismu mākslinieks Edijs Feldmanis, mūzikas konsultants Juris Vaivods.

Lomās: Vita Vārpiņa, Artūrs Skrastiņš, Ilze Kuzule-Skrastiņa, Dainis Gaidelis, Aldis Siliņš, Imants Strads, Gints Grāvelis, Ērika Eglija-Grāvele, Lelde Dreimane, Ģirts Ķesteris, Dārta Daneviča.

* doc. – izrādes, kurās sižetā tiek izmantoti dokumentāli fakti.

** Britu teātris – teātra forma, kurā saturiskais moments vairāk tiek saistīts ar tekstuālo komponenti.

MŪZIKA

Klavesīns un klavieres Jaunās mūzikas festivālā

ARMANDS ZNOTIŅŠ

Darba kārtībā atkal parādījušies tiešsaistes koncerti – un "Sinfonietta Rīga" koncerts no Cēsīm jau noticis –, taču 2020. gada Jaunās mūzikas festivāls "Arēna" noritējis, kā plānots. Tajā piedalījās viesmākslinieki, arī – latviešu interpreti, nākuma gada maijā festivāla organizētāji sola vokāli simfoniskās mūzikas koncertu, taču patlaban noslēgums pienācis kamermūzikas formātā – 1. novembrī Reformātu baznīcā uzstājās Ieva Saliete pie klavesīna taustiņiem un Linda Leimane pie elektronikas pults, bet 3. novembrī Latvijas Nacionālās bibliotēkas Ziedoņa zālē – pianists Reinis Zariņš.

Klavesīns un laikmetīgā mūzika – tas izklausās nedaudz savādi. Lai gan patiesībā nekā dīvaina tur nav – 20. gadsimta koncertapritē klavesīns atgriezās ar Fransisa Pulenka un citu franču meistaru opusiem, savukārt Latvijā pāris paaudžu vēlāk skaņdarbus klavesīnam solo radīja Pēteris Vasks, Juris Karlsons un Rihards Dubra. Ieva Saliete, gluži dabiski, nolēmusi repertuāru paplašināt – kā pirmā viņai atsaucās Santa Ratniece ar partitūru "Mira", bet tagad tai pievienojušies divi tikpat veiksmīgi darbi – Gundegas Šmites "Aurum" un Lindas Leimanes "Ģeometriskais kontrapunkts".

Vispirms par Lindas Leimanes jaundarbu, jo pirmatskaņojumā elektronisko skaņu celiņu neizdevās īstenot atbilstoši komponistes vēlmēm – vēlāk noklausījos īsto versiju un pārliecinājos, ka iespaids par darba mākslinieciso potenciālu atbilst īstenībai. Klavesīna spēlētajām pasāžām te pretstatīti puantiliski skārumi un plašāki skaņu lauki, uz šādi veidotajiem kontrapunktiem iespējams paraudzīties vairākos rakursos – identificējot gan ģeometrisku figūru akustiskus izvērsumus un tiem analogus procesus laikā, gan arī konceptuālu ideju risinājumus un tiem atbilstošas emocionālas dabas vijīgumu un grāciju. Un ne jau velti te piesaucams jēdziens "kontrapunkti", kas likts arī 1. novembra programmas nosaukumā – Linda Leimane šajā sezonā ir Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra rezidējošā komponiste, iepriekšējā gadā ar orķestri sadarbojās Gundega Šmite, tā rezultātā abu autoru darbi Latvijas koncertzālēs dzirdami regulāri, un arī Gundegas Šmites "Aurum" klavesīnam solo muzikālās estētikas un kompozicionālo principu ziņā salīdzināms ar Leimanes "Ģeometrisko kontrapunktu". Tas pats pastiprinātais jūtīgums pret skaņu un tās introverto raksturu, dinamiski tembrālajos paplašinājumos neiztrūkstot arī dramatiskām zemstrāvām, un tas pats lakoniskais formas veidojums, katrreiz pievēršot uzmanību ar atšķirīgām intonatīvām niansēm un tematiskā materiāla transformācijām.

> Skaidrs, ka Latvijā mākslas sociāli politiskā dimensija ir aktuālāka nekā jebkad.

Ieva Saliete ir novatore ne tikai latviešu komponistu partitūru pirmatskaņojumos – Reformātu baznīcā viņa sniedza jaunu versiju Stīva Reiha kanoniskajam opusam "Elektriskais kontrapunkts", klausītājiem ļaujot novērtēt gan solistes profesionalitāti skaņdarba dramaturģiskās arhitektonikas iedzīvinājumā, gan arī pašas mūzikas pakāpeniski ieskanējušos harmonisko vertikāļu skaistumu. Ieva Saliete ir patiesi meistarīga arī tad, kad jāspēlē mūzika, ko radījis autors, kuram atskaņotājmākslinieki piešķīruši visu gadsimtu laikmetīgākā komponista godu – Johans Sebastiāns Bahs, un Jaunās mūzikas festivāla "Arēna" koncertā trīs kontrapunkti un fināla lappuses no Baha "Fūgas mākslas" izskanēja ar solistes priekšnesumos jau pierasto dziedošo klavesīna toni, uzturot saskaņīgu dialogu starp dažādiem stiliem un pasaules skatījuma modeļiem.

Festivālā "Arēna" īstenotā 3. novembra koncertprogramma saucās "Tilti", un šeit Reinis Zariņš droši parādīja mākslinieciskas, simboliskas un arī ārpusmuzikālas paralēles, rezultātu liekot saukt par vienu no konceptuāli spožākajiem un precizākajiem priekšnesumiem ilgākā laika posmā. Starp citu, arī šeit saskatāmas kontrapunktiskas saites un sabalsojumi, kas nāk jau no Reiņa Zariņa "karantīnas laika koncertiem" ar viņu pašu kā stāstnieku, no Vestarda Šimkus monogrāfiskajām programmām, no Venta Zilberta ielūkošanās senaizmirstos latviešu autoru manuskriptos. Šajā kontekstā Reiņa Zariņa uzstāšanās jāatzīst par sevišķi vērtīgu, klāt nākot arī visiem pārējiem profesionālas kvalitātes kritērijiem – Ziedoņa zāles akustikai, balansam starp klasiskām vērtībām un Latvijā mazāk zināmu mākslu, solista izslīpētajai virtuozitātei Kuperēna un Ligeti opusos, noskaņu poēzijai Bartoka, Mesiāna, Debisī partitūrās, lielo formas līniju un mūzikas dziļākā satura aptvērumam Koriljāno, Rževska, Šūberta daiļradē. Programmu šeit veidoja pieci komponistu pāri ar brīžiem paradoksālām līdzībām (Filipa Glāsa etīde pret Franci Šūbertu vai Ģērģa Ligeti etīde pret Fransuā Kuperēnu), kur par īpaši vērienīgu atklāsmi kļuva Ludviga van Bēthovena Septītās simfonijas otrā daļa Ferenca Lista klavieru valodā ar tās turpinājumu Džona Koriljāno "Fantāzijā par kādu ostinato", taču daudz neatpalika arī Bēlas Bartoka naktsmūzikas pretstatījums Olivjē Mesiāna atšifrētajām putnu balsīm un ieskatam paša dvēseles noslēpumos. Fināls pienāca triumfāls, kur Klода Debisī prelūdija "Uguņošana" ar "Marseljēzas" atbalsīm meta tiltu uz Frederika Rževska "Ziemeļamerikas balāžu" noslēdzošo daļu ar neslēpti politisku vēstījumu, un tad jau vairs tikai piedeva – Harolda Ārlena slavenā tēma no filmas "Oza zemes burvis" kā veltījums Kītam Džeretam.

Skaidrs, ka Latvijā mākslas sociāli politiskā dimensija ir aktuālāka nekā jebkad – un savu Latvijas pirmatskaņojumu joprojām gaida gan daudzi Frederika Rževska opusi, gan arī, piemēram, Kornēliusa Kārdjū "Tēlmaņa variācijas". Turpretī, atgriežoties pie Ievas Salietes, ar nepacietību gaidīšu jaundarbus klavesīnam no Platona Buravicka un Annas Ķirses, no Artura Maskata un Jēkaba Jančevska. Varbūt izdodas pierunāt arī Aldoni Kalniņu un Arvīdu Purvu, bet plašāka mēroga koncerti klavesīnam ar orķestri – tas noteikti ir īstais darbs kā Lindai Leimanei, tā Gundegai Šmitei.

PUBLICITĀTES FOTO

Ieva Saliete ir novatore ne tikai latviešu komponistu partitūru pirmatskaņojumos, bet ir patiesi meistarīga arī, kad jāspēlē visu gadsimtu laikmetīgākā komponista – Johana Sebastiāna Baha – mūzika.